

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра психології**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКИХ
РОБІТ**

(для студентів спеціальності С4 «Психологія»)

УДК
ББК
М

Методичні рекомендації до виконання бакалаврських робіт (для студентів спеціальності С4 «Психологія») / Упоряд.: У.Б. Михайлишин, Е.Т. Соломка, К.К. Борщ, О.В. Шелевер. Ужгород: УжНУ, 2026. 48 с.

Видання містить рекомендації щодо написання та оформлення кваліфікаційних робіт бакалавра, підготовки та порядку їх захисту. Призначено для студентів і викладачів спеціальності С4 «Психологія».

Упорядники:

Михайлишин Ульяна Богданівна, доктор психологічних наук, професор кафедри психології;

Соломка Едуард Тіберійович, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології;

Борщ Костянтин Костянтинович, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології;

Шелевер Оксана Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології.

Перелік нормативних документів, на яких базуються рекомендації

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року № 1556-VII (Редакція від 01.01.2019 року).
2. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 року № 565.
3. Положення про організацію освітнього процесу у Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет», затверджене наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» №698/01-17 від 08.05.2015 року (зі змінами).
4. Положення про атестацію здобувачів вищої освіти та екзаменаційну комісію у Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет», затверджене наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 519/01-17 від 04.03.2015 року <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/11070>.
5. Положення про академічну доброчесність в «Ужгородському національному університеті» № 409/01-17 від 03.03.2017 року.
6. Положення про кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (у новій редакції), затверджене наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 203/01-09 від 31.01.2025 року.

Рецензенти:

Попадич Олена Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Січка Вікторія Іванівна, кандидат психологічних наук, завідувач кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального закладу «Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти» Закарпатської обласної ради

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології (протокол № 8 від 25 лютого 2026 року).

Рекомендовано до друку Вченою Радою факультету суспільних наук (протокол № 8 від 30 березня 2026 року).

Зміст

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО БАКАЛАВРСЬКІ РОБОТИ	6
1. Мотивація вибору теми.....	6
2. Етапи підготовки, апробація.....	7
3. Перевірка на академічний плагіат.....	7
РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ	9
1. Загальні вимоги до кваліфікаційної роботи.....	9
2. Етапи процесу виконання кваліфікаційної роботи.....	13
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ НАУКОВИХ РОБІТ	22
3.1. Терміни і процедура захисту.....	22
3.2. Оцінювання захисту наукової роботи.....	23
РОЗДІЛ 4. ТИПОВІ ПОМИЛКИ І НЕДОЛІКИ, ЯКІ СПОСТЕРІГАЮТЬСЯ В СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБОТАХ, І ЯКИХ ВАРТО УНИКАТИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
ДОДАТКИ	26

ВСТУП

Кваліфікаційна робота є невід'ємним елементом освітнього процесу, що має обсяг у шість кредитів та виконує функцію звітності за здійснену навчально-наукову діяльність. Вона слугує підставою для присвоєння випускнику освітнього ступеня «бакалавр». Зміст кваліфікаційної роботи полягає у науковому опрацюванні визначеної теми в межах обраної спеціальності.

Процес її виконання охоплює формулювання теми, визначення об'єкта та предмета дослідження, систематичне опрацювання наукової літератури, організацію та проведення емпіричного дослідження, аналіз отриманих результатів, самостійне формулювання висновків та оформлення роботи відповідно до чинних академічних стандартів і вимог. Виконання кваліфікаційної роботи також сприяє набуттю студентами навичок застосування техніки та дотримання етики наукової діяльності.

Кваліфікаційна робота є завершальним етапом навчання студентів останнього курсу (денного або заочного), що засвідчує рівень сформованості їхніх професійних компетентностей.

Кваліфікаційна робота за своїм змістом, структурою та формою повинна відповідати встановленим вимогам до наукових досліджень. Вона має бути спрямована на розв'язання актуальної проблеми, відображати її теоретичну та практичну значущість, містити аналіз дискусійних аспектів та суперечностей у межах обраної тематики. У процесі виконання роботи необхідно формулювати дослідницькі завдання, обґрунтовувати методологічні засади та забезпечувати наукову коректність теоретичного аналізу й інтерпретації результатів емпіричного дослідження. Важливим є застосування адекватних і оптимальних методів та методик, аргументування їхньої доцільності, а також використання статистичних процедур із чітким усвідомленням їхніх можливостей та обмежень. Завершальним етапом роботи є формулювання висновків, що узагальнюють отримані результати та відображають їх наукову й практичну цінність. Усі етапи виконання кваліфікаційної роботи повинні здійснюватися з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Кваліфікаційна робота має відповідати встановленим вимогам щодо змістового наповнення та оформлення.

Методичні рекомендації, спрямовані на організацію самостійної діяльності студентів із написання, структурування та підготовки кваліфікаційної роботи до захисту, покликані надати відповіді на найбільш поширені запитання, що виникають у процесі її виконання. Їхнє призначення полягає у забезпеченні більш ефективної організації дослідницької діяльності, мінімізації можливих труднощів та помилок, а також у створенні умов для позитивного сприйняття й отримання інтелектуального задоволення від процесу наукового пошуку.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО БАКАЛАВРСЬКІ РОБОТИ

Випускна кваліфікаційна робота бакалавра має науково-методичний характер і повинна відповідати сучасному рівню розвитку науки та специфіці поставленого наукового завдання. Її зміст має бути поданий у формі, що забезпечує можливість оцінити повноту відображення та обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, а також визначити ступінь їхньої теоретичної новизни та практичної значущості.

Сукупність результатів, представлених до захисту, має засвідчувати сформованість у бакалавра навичок та умінь здійснення наукової діяльності у вибраній сфері. Науковий рівень випускної кваліфікаційної роботи повинен відповідати програмі навчання та сучасним вимогам до академічних досліджень. Виконання роботи має не лише забезпечувати розв'язання поставлених наукових завдань, але й демонструвати рівень наукової кваліфікації автора, його готовність до самостійного пошуку, здатність виявляти професійні проблеми, володіння загальними методами дослідження, а також уміння розробляти конкретні методики для збору емпіричного матеріалу. Важливим показником є здатність студента здійснювати аналіз та узагальнення отриманих даних і формулювати висновки відповідно до поставлених у роботі дослідницьких завдань.

Випускна кваліфікаційна робота повинна мати чітко визначену структуру, яка включає титульну сторінку, зміст, вступ, основну частину (що складається з трьох розділів), висновки до кожного розділу, узагальнені висновки, список використаних джерел, а також додатки (за потреби). Обсяг основного змісту роботи, без урахування списку джерел та додатків, має становити 50-60 сторінок комп'ютерного набору.

Під час написання випускної кваліфікаційної роботи студент зобов'язаний здійснювати коректні посилання на авторів та джерела, з яких були використані матеріали чи окремі результати досліджень. Недотримання цього правила та виявлення факту плагіату, тобто використання запозиченого матеріалу без відповідного посилання на автора й джерело, є підставою для зняття роботи з розгляду на будь-якому етапі її проходження. У такому випадку студент позбавляється права на повторний захист.

У випускній кваліфікаційній роботі необхідно стисло, послідовно та аргументовано викладати зміст і результати проведеного дослідження, уникаючи використання загальних формулювань, бездоказових тверджень та тавтології. Робота подається на кафедру за два тижні до захисту у вигляді спеціально підготовленого рукопису, виконаного в одному примірнику та оформленого у твердому переплетенні.

1. Мотивація вибору теми

Згідно «Положення про кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (у новій редакції), затверджене наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 203/01-09 від 31.01.2025 року студенту надається право вибрати тему із визначених кафедрою або запропонувати свою з необхідним обґрунтуванням її розробки.

Вмотивованість вибору теми передбачає:

- можливість продовження теми курсової роботи при підготовці бакалаврської чи магістерської роботи;
- зв'язок обраної теми із проблемою, над якою працює чи планує працювати студент;
- реагування на актуальні психологічні проблеми;
- зв'язок обраної теми із дослідницькою проблематикою кафедри чи конкретного викладача, з яким студент співпрацює чи збирається співпрацювати.

На всіх етапах підготовки наукової роботи викладач (науковий керівник роботи) виступає консультантом та порадиником, але не співавтором чи редактором студентської наукової праці. Згідно згаданого вище «Положення...» до його обов'язків входить:

- формулювання теми, спільне зі студентом визначення об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження;
- надання допомоги у розробці календарного плану підготовки роботи;
- рекомендація необхідних джерел;
- контроль та інформування кафедри про хід виконання наукових робіт;
- перевірка підготовленої роботи на предмет її відповідності вимогам;
- підготовка відгуку.

2. Етапи підготовки, апробація

Підготовку роботи здійснюють у кілька етапів:

1. Вибір теми, подання заяви на ім'я керівника кафедри із вказанням обраної теми.
2. Складання календарного плану підготовки роботи.
3. Розробка та узгодження з керівником змісту роботи (розділи, підрозділи).
4. Вивчення джерел, необхідних для висвітлення обраної теми, ознайомлення з діяльністю органів та установ і т. ін.
5. Написання наукової роботи.
6. Ознайомлення наукового керівника з текстом роботи.
7. Доопрацювання тексту роботи із врахуванням зауважень наукового керівника.
8. Кінцеве оформлення роботи.
9. Передача на кафедру для реєстрації та підготовки відгуку наукового керівника чи рецензента.
10. Захист наукової роботи перед комісією.

Результати своїх досліджень студенти можуть *апробувати* у кілька способів:

- беручи участь у наукових конференціях, як студентських, так і спеціальних фахових згідно оголошених вимог;
- долучаючись до конкурсів (Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт із спеціальності «Психологія»), роботи у літніх школах, стажуваннях тощо;
- вдосконалюючись у рамках проходження практики.

3. Перевірка на академічний плагіат

Наукова робота студента має виконуватися із застосуванням загальних засад та правил наукової етики та академічної доброчесності. При її виконанні здобувач зобов'язаний: з повагою ставитися до авторських прав інших осіб, дослідження яких використовується при виконанні бакалаврської роботи; коректно застосовувати інформацію з інших джерел через належне цитування.

Перед початком написання бакалаврської роботи кожен студент ознайомлюється із Положенням про академічну доброчесність в «Ужгородському національному університеті» [<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/12223>]. Порядок встановлення випадків академічного плагіату та інших видів порушень академічної доброчесності відбувається на основі зазначеного Положення, Розпорядження факультету суспільних наук «Про запобігання академічному плагіату» (№ 33 від 04.01.2021 р.), а також визначеної шкали рівня унікальності роботи, затвердженої Вченою радою факультету суспільних наук (протокол № 2 від 30.09.2020 р.).

Академічний плагіат – це оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства (ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту»).

Академічним плагіатом вважається:

- відтворення в тексті наукової роботи без змін, з незначними змінами, або в перекладі тексту іншого автора (інших авторів), обсягом від речення і більше, без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту;
- відтворення в тексті наукової роботи, повністю або частково, тексту іншого автора (інших авторів) через його перефразування чи довільний переказ без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту;
- відтворення в тексті наукової роботи наведених в іншому джерелі цитат з третіх джерел без вказування, за яким саме безпосереднім джерелом наведена цитата;
- відтворення в тексті наукової роботи наведеної в іншому джерелі науково-технічної інформації (крім загальновідомої) без вказування джерела, з якого взята ця інформація.

Перевірці на плагіат підлягає основна частина наукової роботи здобувача (без списку використаних джерел та додатків). Перевірку забезпечує кафедра психології.

Зокрема, використовується програма Unicheck. Науковий керівник та студент попередньо ознайомлюються з встановленими програмою показниками щодо оригінальності тексту.

При прийнятті рішення про допуск наукової роботи до захисту використовується така шкала (Шкала унікальності наукової роботи, затверджена Вченою радою факультету суспільних наук, протокол № 2 від 30.09.2020 р.):

- 70 - 100% унікальності – робота допускається до захисту;
- 50 - 69% унікальності – робота потребує доопрацювання;
- менше 50% унікальності – робота відхиляється.

Результати перевірки на академічний плагіат обговорюються на засіданні

кафедри і приймається відповідне рішення. Зокрема, робота, в якій виявлено ознаки академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності (фабрикації, фальсифікації тощо), не допускається до захисту та повертається студенту на виправлення та доопрацювання. Відповідальність у випадку встановлення факту академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності лежить на авторіві роботи.

РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Загальні вимоги до кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота являє собою навчально-наукове дослідження студента, що здійснюється у формі самостійного опрацювання обраної проблеми. Вона повинна відповідати загальноприйнятим вимогам до наукових досліджень, зокрема передбачати чітке визначення проблеми та дослідницьких питань, аргументоване обґрунтування її актуальності та стану наукової розробки. Важливим є поєднання теоретичних підходів із застосуванням відповідних методологічних засад, формулювання наукових висновків, що мають значення для подальшого розвитку досліджуваної проблеми, а також забезпечення цілісності та завершеності роботи.

Виконання кваліфікаційної роботи передбачає володіння студентом уміннями щодо опрацювання наукової літератури, формулювання теми, визначення об'єкта та предмета дослідження, організації та проведення емпіричного дослідження, аналізу отриманих результатів і самостійного формулювання висновків.

Оцінювання кваліфікаційної роботи здійснюється з урахуванням рівня самостійності студента та обґрунтованості методологічних засад проведеного дослідження. Важливим критерієм є адекватність вибору методів і методик психологічного аналізу, коректність визначення досліджуваних осіб та груп, а також відповідність застосованих статистичних процедур характеру й завданням емпіричного дослідження. Значущим показником є здатність студента інтерпретувати та аналізувати отримані дані, формулювати аргументовані висновки та розробляти рекомендації на основі результатів проведеного дослідження.

Кваліфікаційна робота має творчий характер, оскільки передбачає авторське бачення досліджуваної проблеми, визначення можливостей її аналізу та пошуку шляхів вирішення. Водночас вона повинна відповідати встановленим кваліфікаційним вимогам щодо змісту, структури та оформлення.

Змістовий аспект кваліфікаційної роботи полягає у чіткому формулюванні проблеми та дослідницьких питань, обґрунтуванні актуальності теми, визначенні об'єкта й предмета дослідження, а також у поєднанні теоретичних положень із застосуванням відповідних методологічних засад. Робота має містити аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми, постановку завдань та обґрунтування вибору методів дослідження.

Структурний аспект передбачає логічну послідовність викладу матеріалу, цілісність та завершеність дослідження, наявність теоретичного розділу, опису методики та процедури емпіричного дослідження, аналізу отриманих

результатів, висновків і рекомендацій.

Формальний аспект охоплює відповідність оформлення роботи чинним академічним стандартам: дотримання вимог до цитування та бібліографічного опису джерел, використання наукового стилю викладу, коректне застосування статистичних методів аналізу даних, а також дотримання принципів академічної доброчесності.

Таким чином, кваліфікаційна робота поєднує творчий підхід студента з науковою строгістю, забезпечуючи не лише індивідуальне бачення проблеми, але й відповідність загальноприйнятим критеріям наукового дослідження.

Обсяг роботи: 50-60 сторінок комп'ютерного набору (14 шрифтом через 1,5 інтервалу. Поля: праве - 10 мм, ліве – 30 мм, верхнє та нижнє – 25 мм). Список літератури і додатки в обсяг роботи не враховуються.

Робота обов'язково повинна містити власне **емпіричне** дослідження автора.

Джерела: 15 - 20 позицій, серед них мінімум 3 – іноземними мовами.

Важливо! Забороняється використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в наукових роботах та освітніх матеріалах, посилення на російськомовні джерела. (Лист МОН України Про використання джерел інформації, створених на території держави-агресора знаходиться за посиланням: <https://rada.kpi.ua/node/942>)

Методики: мінімальна кількість – 3-4 методики.

Досліджувані: за умови групового дослідження мінімум 20-30 осіб. За неможливості зібрати належний обсяг даних питання про зменшення групи досліджуваних вирішується на засіданні кафедри.

Захист кваліфікаційної роботи відбувається публічно на засіданні державної екзаменаційної комісії. Захист може супроводжувати мультимедійна презентація результатів роботи.

На захист кваліфікаційної роботи студент має представити протоколи емпіричного дослідження (бланки опитувальників, заповнені досліджуваними, протоколи експериментів, спостережень тощо

Методологічні основи кваліфікаційної роботи

Бакалаврська (кваліфікаційна) робота розглядається як навчально-наукове дослідження, що повинно відповідати загальноприйнятим вимогам до наукової діяльності. Її виконання передбачає дотримання фундаментальних принципів наукового пізнання, застосування адекватних методів, технік та технологій організації й проведення дослідження. Важливим є забезпечення відповідності роботи ustalеним у науковій практиці критеріям оформлення та представлення результатів, що гарантує її цілісність, наукову коректність і можливість інтеграції отриманих висновків у ширший контекст сучасних досліджень.

Науковий характер дослідження забезпечується застосуванням одного або комбінації кількох теоретико-методологічних підходів, що відповідають предмету та завданням роботи. Він передбачає адекватність використаної теорії, методів і статистичних процедур, ретельний аналіз емпіричних фактів, а

також врахування існуючих взаємозв'язків у процесі інтерпретації результатів. Завершальним етапом є формулювання висновків, які ґрунтуються на отриманих даних та відображають їх наукову обґрунтованість.

Дослідження, що здійснюється в межах виконання кваліфікаційної роботи, повинно проводитися з дотриманням принципу об'єктивності. Об'єктивність психологічного аналізу передбачає вивчення психіки у взаємозв'язку внутрішніх та зовнішніх умов. До внутрішніх умов належать фізіологічні процеси, індивідуальні задатки, система цінностей та інші особистісні характеристики. Зовнішні умови охоплюють спосіб життя, кількість і специфіку соціальних контактів, а також умови проживання.

Принцип об'єктивності реалізується через дослідження людини у процесі її діяльності з урахуванням впливу як типових, так і нетипових ситуацій, що потребує всебічного аналізу всіх, навіть суперечливих, фактів. Дотримання об'єктивності можливе лише за умови відсутності впливу застосованих методів та особистої позиції дослідника на результати обстеження. Підтвердженням об'єктивності виступає відтворюваність результатів під час повторних досліджень та їхня тотожність при використанні різними дослідниками різних методів [7].

У процесі наукового дослідження необхідним є суворе дотримання етичних норм. Етичність дослідницької діяльності передбачає реалізацію принципу «не нашкодь», врахування суспільних норм та морально-етичних переконань учасників, а також забезпечення абсолютної й безумовної конфіденційності отриманої інформації. Важливим критерієм етичності є добровільна участь респондентів у дослідженні, що гарантує повагу до їхніх прав та свобод [1].

Методи дослідження – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної проблеми. Формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт та умова майбутніх досліджень. Один і той самий метод можуть застосовувати прихильники різних теоретичних напрямків. Відповідно до визнаних двох рівнів наукового дослідження – емпіричного й теоретичного – виокремлюють дві групи методів дослідження: емпіричного та теоретичного дослідження.

До емпіричних методів дослідження належать:

- *спостереження* – систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта з певною визначеною метою;
- *порівняння* – з'ясування відмінностей або подібності, відшукування загального для двох або кількох об'єктів;
- *вимірювання* – визначення числового значення досліджуваної характеристики за допомогою одиниці вимірювань;
- *експеримент* – активне цілеспрямоване вивчення об'єкта у визначених умовах (природних або ж створених штучно), які необхідні для виявлення певних властивостей;
- *опитування* (бесіда, інтерв'ю, анкетування) – отримання інформації про різні аспекти та факти життя зі слів опитуваних;
- *біографічний метод* – вивчення життєвого шляху людини, впливу окремих

подій на психологічні особливості, а також індивідуальної значущості певних подій;

- *аналіз процесу та продуктів діяльності* – вивчення результатів окремих видів та форм діяльності людини;
- *тести* – стандартизовані методи психологічного дослідження з метою кількісної та якісної характеристики психологічних властивостей, психічних процесів і станів людини;
- проективні методи.

Методи опрацювання отриманих в емпіричному дослідженні даних:

- *якісний аналіз* – визначення рівнів, відсоткових співвідношень отриманих емпіричних даних;
- *математико-статистичний аналіз* – використання різноманітних видів статистичного аналізу кількісних даних (кореляційний, порівняльний, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний тощо), отриманих під час емпіричного дослідження.

Методи інтерпретації отриманих в емпіричному дослідженні даних:

- *генезисний метод* – розкриття вертикальних зв'язків між фазами чи рівнями розвитку якостей, властивостей тощо;
- *структурний метод* – розкриває горизонтальні зв'язки між психічними явищами.
- *теорія* будується на підставі результатів досліджень, упорядковує, систематизує отриману інформацію, формулює провідну загальну ідею щодо знань про певні явища.

До методів, які застосовуються на теоретичному рівні дослідження, належать:

- *абстрагування* – виділення (ототожнення або ізолювання) суттєвих рис, властивостей предмета з метою виділення певних аспектів;
- *аналіз та синтез* – розчленування цілого на складові та вивчення предмета в цілісності, єдності й взаємозв'язку його частин;
- *індукція та дедукція* – перехід від окремого до загального у процесі формулювання висновків про особливості досліджуваного предмета загалом та застосування загальних положень під час аналізу окремого;
- *моделювання* – застосування систем, що замінюють об'єкт пізнання і є стосовно нього джерелом інформації; застосування системи (моделі) є аналогами досліджуваних об'єктів з високим рівнем подібності та несуттєвими розбіжностями;
- *ідеалізація* – конструювання неіснуючих об'єктів або моделей, які мають певні гіпотетичні властивості;
- *аксіоматичний підхід* – прийняття деяких тверджень без доведень;
- *формалізація* – вивчення об'єкта шляхом визначення його структури в символічній (знаковій) формі, що сприяє формуванню оптимальних моделей, однозначності й загальноприйнятності формулювань;
- *системний підхід* спрямований на дослідження зв'язків окремих аспектів, сторін чи частин як єдиного цілого та їх взаємовпливів.

У психології виокремлюють *лонгітюдний* спосіб дослідження, використовуючи який одних і тих самих досліджуваних вивчають на протязі

певного часу (інколи роками), роблячи через певні проміжки повторні заміри. Це дозволяє вивчити певні психічні явища в їхньому розвитку та динаміці. Спосіб “зрізів” дозволяє вивчити стан, особливості, явища, властивості досліджуваних у певний момент їхнього розвитку. Але якщо зробити аналогічні заміри (“зрізи”) людей різного віку і порівняти їх між собою, можна отримати уявлення про розвиток вимірюваних показників з віком (або іншими параметрами) [7].

2. Етапи процесу виконання кваліфікаційної роботи

Внутрішня логіка процесу виконання роботи може бути окреслена як послідовність міркувань: бажання проаналізувати та дослідити певну проблему чи явисьце; інтуїтивне формулювання припущень щодо сутності проблеми чи явища; аналіз літератури, тобто наявних досліджень цієї проблеми; формулювання гіпотез дослідження; формулювання задач дослідження, які дадуть змогу перевірити гіпотези; побудова теоретичної моделі; визначення емпіричних методів збору даних для перевірки гіпотез; проведення емпіричного дослідження; статистичний аналіз та психологічна інтерпретація одержаних результатів; формулювання висновків.

Логічна схема наукового дослідження наочно відображає його послідовність:

- мотивація;
- відшукання та формулювання проблеми;
- пошук теоретичної основи розв'язання проблеми;
- розв'язання проблеми (створення теорії).

Відповідно виконання кваліфікаційної роботи можна поділити на такі етапи:

- обрання та формулювання теми;
- пошук літератури за темою, її аналіз, підготовка бібліографії;
- укладання особистого календарного плану роботи;
- визначення вихідних параметрів роботи:
 - а) обґрунтування актуальності обраної теми;
 - б) постановка мети і конкретних завдань дослідження;
 - в) визначення об'єкта й предмета дослідження;
 - г) вибір методів (методик) дослідження та групи досліджуваних.
- написання теоретичної частини: аналіз наявних досліджень проблеми на основі наукових публікацій, вироблення власної теоретичної моделі розв'язання поставленої проблеми;
 - проведення емпіричних досліджень. Опис процесу дослідження;
 - статистичне опрацювання результатів емпіричних досліджень;
 - аналіз отриманих результатів дослідження;
 - формулювання висновків та інтерпретація одержаних результатів;
 - підготовка тексту, технічне оформлення та подання роботи науковому керівникові; доопрацювання тексту з урахуванням зауважень керівника; подання остаточного варіанта роботи на кафедру;
 - підготовка до захисту
 - захист.

Консультації наукового керівника потрібні студенту на всіх етапах роботи над кваліфікаційним дослідженням: керівник видає студенту завдання, допомагає у визначенні теми роботи, консультує щодо оптимізації понятійного та категоріального апарату, затверджує комплекс методик для емпіричного дослідження та комплекс засобів математичної статистики для опрацювання емпіричних даних, перевіряє виконання роботи загалом.

Обрання теми кваліфікаційної роботи відбувається за принципами академічної свободи та вільної траєкторії розвитку студента: студенти обирають напрям дослідження та наукового керівника, наукові інтереси якого лежать в обраному студентом керунку. Студенти пропонують тематику або проблему дослідження, обґрунтувавши її доцільність, обговорюють та узгоджують з науковим керівником формулювання теми роботи. Тема роботи має бути обрана до 15 вересня. Запропоновані теми бакалаврських робіт заслуховуються, обговорюються, за потреби, редагуються та затверджуються на засіданні кафедри психології факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Обрання теми роботи є першим і надзвичайно важливим кроком, оскільки на тривалий час (як мінімум на час виконання кваліфікаційної роботи) визначає спрямованість думок та інтересів студента.

Обираючи тему, слід враховувати її актуальність та новизну, можливість проведення запланованих досліджень у конкретних реальних умовах за час, відведений на виконання роботи. Обрання теми визначається насамперед тим, чи може автор організувати дослідження: проаналізувати літературу з обраної проблеми, підібрати валідні та надійні методики, знайти потрібну кількість досліджуваних і мотивувати їх взяти участь у дослідженні. Необхідно ретельно проаналізувати, що потрібно для дослідження за обраною темою, та чи реально виконати роботу в запланований термін. Непродуманість часових можливостей та можливостей пошуку досліджуваних часто є перешкодою для своєчасного виконання кваліфікаційної роботи.

Формулювання теми відображає предмет роботи і відіграє важливу роль під час вибору теорії та методу, тож повинно бути конкретним. Назва має бути інформативною, лаконічною, відображати суть досліджуваної проблеми, вказувати на мету та завершеність досліджень. Не бажано формулювати назву “Деякі питання...”, “Дослідження деяких аспектів...”, “До питання...”: надмір узагальнені формулювання ніскільки не відображають суті проблеми. Зразок заяви про затвердження теми кваліфікаційної роботи наведено у **додатку А**.

Пошук літератури за темою є досить копіткою справою, оскільки визначає ступінь інформованості в досліджуваній галузі. Зазвичай, обрання теми дослідження відбувається тоді, коли студент уже має певні знання у певній галузі дослідження. Пошук повинен охоплювати як літературу попередніх років, так і публікації періодичних видань останніх років. Найбільшої уваги варто приділити пошуку досліджень за обраною проблемою останніх 5-10 років. Пошук у мережі Інтернет дає змогу отримати найновішу інформацію про стан вивченості проблеми та про головні останні напрямки сучасних досліджень. Під час пошуку й аналізу літературних джерел слід заздалегідь потурбуватися про підготовку бібліографії та про коректність посилань у

процесі написання роботи. Тому, роблячи виписки, слід зазначати дані про літературні джерела. Доцільно із самого початку готувати список використаних джерел згідно з вимогами до його оформлення на окремих аркушах паперу або файлах, записуючи прізвище автора, назву книги, рік видання та сторінку: це полегшує процес написання й оформлення роботи і гарантує коректність посилань [6].

Для пошуку літературних джерел варто користуватись такими інструментами пошуку наукової інформації:

Google Scholar або Google Академія – пошукова система, яка індексує наукові тексти (<https://scholar.google.com.ua/schhp?hl=uk>).

Scopus — бібліографічна і реферативна база даних, інструмент, який дає можливість здійснювати пошук і відстежувати цитованість наукових статей (<https://www.scopus.com/home.uri>).

Web of Science – платформа, на якій розміщено бази наукової літератури (переважно періодики), центром якої є наукометрична база даних Web of Science Core Collection WoS (CC) (<https://login.webofknowledge.com>).

ResearchGate – соціальна мережа науковців, яка містить повні тексти публікацій (<https://www.researchgate.net>).

Укладання власного календарного плану роботи сприяє своєчасності і якості її виконання, дає змогу уникнути ситуації “браку останньої ночі” перед поданням роботи, а отже, і зайвих переживань. Доцільно скласти план роботи із зазначеними термінами виконання головних етапів згідно загально визначених строків виконання кваліфікаційної роботи, наведених у Календарний план заповнюють на бланку Завдань до кваліфікаційної роботи (див. додаток Б).

На титульному аркуші зазначають (див. додаток В):

- назву навчального закладу;
- тему кваліфікаційної роботи;
- прізвище, ім'я, по-батькові автора;
- посади, науковий ступінь, вчене звання, прізвища, ініціали наукового керівника та рецензента;
- місто і рік.

Зміст подають на початку роботи: назви та номери початкових сторінок усіх розділів і підрозділів кваліфікаційної роботи, висновків, списку літератури та додатків. Зміст зручно оформляти у вигляді таблиці з двох стовпчиків, один із яких містить назви розділів, підрозділів, а інший – нумерацію сторінок; зовнішні межі (рамки) таблиці не відображають. Приклад змісту наукової роботи наведений у додатку Д.

У **Вступі** кваліфікаційної роботи повинні бути висвітлені такі структурні елементи:

- актуальність теми;
- об'єкт дослідження;
- предмет дослідження;
- мета дослідження;
- завдання дослідження;
- методологічні та теоретичні основи дослідження;

- методи та організація дослідження;
- база дослідження;
- теоретичне значення;
- практичне значення;
- структура та обсяг наукової роботи.

Формулювання *актуальності теми* та її соціальної й наукової значущості визначає рівень розуміння автором суті та важливості досліджуваної проблеми. Варто перерахувати авторів, що займалися вивченням досліджуваної проблеми або певних її аспектів. Важливо вказати, які аспекти не вивчено достатньо, зазначити, чому важливо дослідити саме обраний аспект проблеми.

Слід пам'ятати, що до цієї частини вступу, як і до списку використаних джерел, їх назви не можна вносити механічно, без ознайомлення (а часто й реальної доступності для опрацювання). За необхідності можуть бути використані перепосилання на наукові праці чи інші джерела інформації. Так само не можна включати джерела, які не стосуються обраної теми. Це оцінюється як некомпетентність та нерозуміння предмета дослідження.

Неправильним є простий перелік усіх відомих джерел чи механічне переповідання змісту основних праць. Необхідно узагальнити рівень наукового осмислення досліджуваної проблеми. Огляд літератури можна робити і після зазначення предмета, об'єкта, мети і завдань. Такий підхід відповідає європейській традиції.

Об'єкт – це частина матеріального світу (психічної реальності), яка привернула увагу дослідника, це процес або явище, що створює проблемну ситуацію, обрану для вивчення.

Предмет міститься в межах об'єкта, це певна частина чи аспект об'єкта, які безпосередньо досліджуються. Поняття об'єкта і предмета знаходяться у відношенні підпорядкування. Наприклад, об'єкт – “емоційний інтелект”, предмет – “емоційний інтелект менеджера середньої ланки підприємства”.

Тобто, предмет є явищем понятійно вужчим і локальнішим, коли його зіставити із об'єктом дослідження. Ці дві категорії співвідносяться між собою як загальне та часткове (у межах об'єкту виділяється якась частина, що, власне, і є предметом дослідження). Таким чином, він встановлює пізнавальні межі конкретного дослідження, адже один і той же об'єкт може передбачати значну кількість предметів дослідження.

Мета як запланований результат відображає спрямованість досліджень і за змістом відповідає темі роботи. Щоб сформулювати мету, потрібно відповісти на питання «для чого буде проводитися дослідження?». Формулюючи мету, не слід дослівно повторювати тему роботи або формулювання предмета, варто зазначити практичну спрямованість дослідження. Мета вказує на кінцевий теоретико-пізнавальний чи прикладний результат і може бути тільки одна (своєрідна універсальна ціль).

Завдання дослідження мають охоплювати як теоретичний, так і практичний аспекти роботи, повинні чітко показувати, що має бути зроблено (які теоретичні аспекти проаналізовані, які теоретичні підходи будуть порівнюватися, як будуть отримані емпіричні дані, які сталі та змінні мають бути враховані, які способи аналізу повинні бути застосовані для опрацювання

отриманих даних, які рекомендації мають бути розроблені на основі отриманих даних).

Завдання – це проміжні цілі, які потрібно виконати задля досягнення мети. Іншими словами, під завданнями наукової роботи слід розуміти локальніші, чіткіші, дрібніші питання (проблеми), на які треба дати відповідь в окремих розділах наукової роботи чи навіть частинах цих розділів. Завдань, вирішення яких сприяло б осягненню мети наукової роботи, може бути визначено декілька в залежності від логіки розвитку дослідницького задуму. Для бакалаврської роботи їх кількість, як правило, не перевищує 3-4.

Формулюються завдання у формі переліку конкретних дій: «охарактеризувати», «встановити», «з'ясувати», «обґрунтувати», «прослідкувати», «визначити», «розробити», «описати», «виявити», «розкрити» і т. ін. Вони повинні знаходитися у рамках визначеного предмета дослідження.

Важливо також не залишити поза увагою, що тема, об'єкт, предмет, мета і завдання повинні мати між собою системні логічні зв'язки.

Комплекс методів для проведення дослідження – перелік методів і методик, застосованих у дослідженні.

Усі дослідницькі методи можна розділити на: *теоретичні методи* та *методи збору емпіричної інформації* (спостереження, експеримент, опитування, тести, аналіз продуктів діяльності тощо). Від цих двох груп наукових методів слід відрізнити *методи обробки наукових даних* (якісні і кількісні, серед останніх – спеціальні методи математичної статистики). У Вступі слід перерахувати назви методів та методик дослідження, використавши їхні «офіційні» назви, зазначити авторів методик.

Обґрунтований вибір методів спирається перш за все на розуміння специфіки об'єкту і предмету дослідження, а ось вже конкретні методики визначаються поставленими задачами і умовами проведення дослідження. Обґрунтування вибору методів дослідження наводиться в програмі дослідження (початок емпіричного розділу роботи). Особливої уваги потребує підбір адекватної методики для дослідження показника, що є предметом дослідження. Слід уважно вивчити опис методик, уточнити, для вимірювання яких показників вони розроблені, на який вік досліджуваних розраховані. Не можна користуватися методиками, походження яких невідоме. Методики (анкети, опитувальники тощо), розроблені автором роботи повинні пройти належну валідацію, опис якої має бути представлений в роботі.

Вказуються лише ті методи, які були застосовані для виконання визначених завдань. Не допускається їх формальне, довільне згадування. Як правило, виокремлюють наступні групи методів:

1) загальнонаукові (філософські) (аналогія, індукція, дедукція, синтез, абстрагування, ідеалізація тощо);

2) аналітичні (системний, порівняння, проектування, моделювання, систематизації, періодизації тощо);

3) емпіричні (опитування, спостереження, контент-аналіз, експеримент, фокус-група тощо). Методи повинні бути обґрунтовані, узгоджені з метою і завданнями дослідження.

Опис групи досліджуваних: має бути наведена кількісна характеристика

групи досліджуваних. У випадку застосування вибірки потрібно описати критерії вибору і розрахунки вибірки.

Структура та обсяг роботи. У цій частині вступу треба назвати розділи, з яких складається основна частина роботи, та їх короткий зміст. Можна розкрити доцільність запропонованої структури, навести будь-які уточнення чи коментарі щодо назв та змісту окремих розділів, вказати загальний обсяг роботи (кількість сторінок) та загальний обсяг найменувань у списку використаних джерел.

Основна частина кваліфікаційної роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожен розділ починають з нової сторінки. В кінці кожного розділу формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дозволяє систематизувати загальні висновки та вивільнити їх від загальних подробиць.

В розділах основної частини подають:

- огляд літератури з досліджуваної проблеми;
- виклад методологічного підходу;
- опис основних методів досліджень і організації та ходу дослідження;
- опис результатів досліджень;
- аналіз результатів;

Основна частина кваліфікаційної роботи складається з *теоретичної* та *практичної* складових наукового дослідження, викладених у кількох розділах. Ці розділи повинні мати змістовні назви. Назвати розділ “Теоретична частина” або “Емпірична частина” не можна.

Традиційно перший розділ формують з 3-х частин (підрозділів, пунктів: перший присвячують опису *об’єкта* дослідження, у другому висвітлюють *предмет*, третій – присвячують розкриттю *мети* роботи. *Огляд літератури* може займати 20-30% обсягу першого розділу але обов’язково має супроводжуватися міркуваннями автора кваліфікаційної роботи. Заголовок цього розділу повинен змістовно відображати сутність проблеми, яку розглядають у кваліфікаційній роботі. Дотримуючись принципів послідовного та цілісного викладу наукових матеріалів, слід стисло й лаконічно висвітлити ступінь розкриття проблеми в сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі, зазначивши ті питання чи аспекти проблеми, які слід вивчити. Аналізуючи літературні дані, слід розглянути різні погляди на проблему та висловити власне ставлення до тих чи інших положень. Дотримуючись принципів наукової етики, необхідно перевірити відповідність посилань і цитувань.

Висвітлюючи мету дослідження, важливо обґрунтувати вибір напрямку досліджень, розробити загальну методологічну базу проведення дослідження, побудувати теоретичну модель розв’язання поставленої проблеми або досліджуваного феномену.

У розділах *практичної частини* дослідження описують власне емпіричні чи експериментальні дослідження та їхні результати. Подають детальний *опис досліджуваної групи чи вибірки, методик дослідження* та окремих *методів*, які застосовувалися у процесі роботи. Якщо проводився експеримент, детально описують його мету, програму, змінні і сталі показники, етапи та їхню послідовність.

Опис групи досліджуваних висвітлює головні характеристики (стать, вік, освіта, соціальний стан, стан здоров'я та інші, важливі для виокремлення саме такої групи параметри; досліджувана група має бути якомога більш однорідною).

Осіб, які брали участь у дослідженні, називають “досліджувані”: неприпустимо називати їх “піддослідними”!

Конфіденційність даних про стан психічного здоров'я особи гарантується ст. 6 Закону України про психіатричну допомогу [5], згідно з якою “медичні працівники, інші фахівці, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, та особи, яким у зв'язку з навчанням... стало відомо... про стан психічного здоров'я особи, її приватне життя, не конфіденційних відомостей про стан психічного здоров'я особи... має сама особа. За усвідомленою згодою особи або її законного представника відомості про стан психічного здоров'я цієї особи... можуть передаватися іншим особам лише в інтересах особи, ... проведення обстеження та лікування чи захисту її прав і законних інтересів, для здійснення наукових досліджень, публікацій в науковій літературі, використання у навчальному процесі. ... Забороняється вимагати відомості про стан психічного здоров'я особи та про надання їй психіатричної допомоги”.

ВАЖЛИВО! У процесі проведення психологічних досліджень і написання наукової дослідної роботи слід чітко дотримуватися етичності та конфіденційності як провідних стрижневих принципів психологічного дослідження. Категорично неприпустимо називати прізвища досліджуваних осіб під час обговорення результатів чи наводити їх у таблицях із результатами досліджень, а також подавати будь-яку інформацію, на підставі якої можна ідентифікувати досліджуваних. Отож, досліджуваних закодовують під порядковими номерами, імен та прізвищ досліджуваних в роботі не подають.

Опис методик повинен містити обґрунтування їхньої доцільності для дослідження, виходячи з мети, робочих гіпотез та завдань. Тексти методик (опитувальники, способи обрахування, ключі, бланки тощо подають у Додатках). Загальновідомі методики не потребують детального опису, а анкети, опитувальники для бесід чи інтерв'ю потребують детального опису.

Результати досліджень наводять у зведених таблицях. Ці таблиці слід подати у Додатках. Студент має бути готовий показати заповнені бланки опитування із результатами власного дослідження на вимогу наукового керівника чи Екзаменаційної комісії. Таблиці мають бути зрозумілими читачам, назви змінних в таблицях слід вказувати так, щоб читач міг розуміти, про що йдеться. Детальний опис інформації, яку подано в таблиці (позначення змінних та методик, за допомогою яких було отримано ці показники), дає можливість навіть через кілька років, у разі потреби, використати результати власних досліджень у своїй подальшій роботі. Таблиці заповнюють із застосуванням комп'ютерних програм Excel, Statistica, SPSS тощо.

Основна частина роботи – це *аналіз* отриманих у процесі дослідження результатів.

Недостатня увага до цієї частини кваліфікаційної роботи є типовою помилкою. Це може бути зумовлено відсутністю часу внаслідок неоптимальної організації роботи і нерозумінням суті кваліфікаційної роботи. Саме організація

дослідження, методологічна його розробка й аналіз отриманих даних відображають здатність оперувати теоретичними знаннями, застосовувати їх на практиці та робити самостійний аналіз.

Аналіз отриманих результатів – це змістовний аналіз даних.

Починають опис результатів зазвичай з представлення кількісного аналізу (у відсотках або середніх значень) даних, отриманих при опитуванні досліджуваних за методикою, яка вимірює *предмет* дослідження.

В аналітичній частині роботи порівнюють отримані результати із аналогічними літературними даними й аналізують збіги і відмінності або негативні результати, оцінюючи, чи вдалося виконати завдання дослідження і досягнути мети.

Пояснення (інтерпретація) отриманих математичних результатів має відбуватися на основі обраного теоретичного підходу, викладеному у теоретичній частині роботи. Варто показати, які дані, наведені в літературі, підтверджені емпірично автором кваліфікаційної роботи, а які – суперечать тощо.

Кожен підрозділ потрібно завершити короткими висновками.

Розділ 3 кваліфікаційної роботи передбачає створення корекційно-розвивальної програми у відповідності до мети емпіричного дослідження, вікової норми і вибірки досліджуваних. Корекційно-розвивальна програма включає:

1. Чітке формулювання цілей.
2. Визначення кола завдань, які конкретизують цілі роботи.
3. Визначення форм роботи.
4. Підбір методик і технік корекційної роботи.
5. Визначення часу, необхідного для реалізації програми.
6. Визначення тривалості кожного корекційного заняття.
7. Розробка програми і визначення змісту корекційних занять. (див.

додаток 3, Д).

Цей розділ має назву, що відповідає його змісту та логічно впливає з теми дослідження. Він може мати назву «Корекційно-розвивальна програма з формування адекватної самооцінки та розвитку стресостійкості особистості». У даному розділі висвітлюються психокорекційні, тренінгові та розвивальні програми, орієнтовані на актуалізацію й розвиток особистісного потенціалу досліджуваних. У цьому розділі представляють У цьому розділі представлені психокорекційні програми з елементами тренінгу та розвитку, спрямовані на актуалізацію й розвиток особистісного потенціалу досліджуваних, а також розглядають форми й методи діяльності психолога, які забезпечують подолання негативних проявів, виявлених у ході експериментального дослідження. Крім того, бажано надати практичні рекомендації щодо використання результатів проведеного дослідження, що можуть сприяти підвищенню ефективності роботи психолога та вдосконаленню його професійних підходів у роботі з особистістю.

Висновки (заключну частину роботи називають “Висновки” або “Висновки та рекомендації”; обсяг 3 стор.). У висновках коротко описують узагальнені результати, отримані у процесі роботи, наводять головні наукові та

практичні результати досліджень. Висновки повинні інформувати про досягнення мети дослідження й виконання конкретних поставлених завдань. Доцільно висловити власне бачення подальших перспектив дослідження проблеми. Висновки – це лаконічне (без зайвої аргументації) підведення підсумків усього, що було зроблено. Повинні чітко узгоджуватися із поставленими у вступі завданнями. Неприпустимо «складати» Висновки шляхом копіювання висновків за розділами, дослівно повторюючи текст.

Практичні рекомендації автор кваліфікаційної роботи має базувати на результатах власного дослідження, вони мають бути скеровані до психологів-практиків, що працюють з клієнтами, аналогічними до досліджуваних в роботі осіб. Вони мають бути конкретними і реальними до виконання.

Список використаних джерел подають за алфавітним принципом: український алфавіт береться за основу для подання літератури, написаної кирилицею, англійський – для літератури латинських абеток. Бажано підручники та довідкову літературу не вказувати. Посилання мають бути на роботи авторів, названих у тексті: не бажано цитувати думки авторів за переповіданнями, які містили статті і монографії інших авторів.

У тексті посилання позначають цифрою у квадратних дужках відповідно до номера джерела у списку використаних джерел, наприклад, [5] чи [35; 123]. Якщо в тексті вжито цитату, потрібно, окрім посилання на літературне джерело, зазначити сторінку, наприклад [123, с. 24].

До списку включають джерела, які зазвичай поділяють на первинні, вторинні і третинні. До первинних належать нормативно-правові документи, монографії, публікації в академічних журналах, тези конференцій, дисертації, автореферати. Сюди належать і електронні версії періодичних наукових журналів.

До вторинних – збірки публікацій, підручники, енциклопедії, словники, оглядові статті, реферативні журнали.

До третинних – комп'ютерні бази даних в Інтернеті. При використанні останніх варто зважати на те, яка організація підтримує Веб-сторінку з відповідними даними. На сторінках офіційних установ (Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, Міністерство соціальної політики України, ЮНІСЕФ тощо) інформація буде достовірною. Дані, отримані з анонімних веб-сторінок, у наукових роботах не використовуються.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел наведено у **додатку К**.

Додатки кваліфікаційної роботи містять:

- методики та інструкції, застосовані в процесі виконання роботи;
- список скорочень;
- результати досліджень (у зведених таблицях);
- таблиці проміжних цифрових даних статистичного аналізу тощо;
- ілюстрації.

Вони не є обов'язковою частиною наукової роботи, але деякі з досліджень можуть передбачати чи навіть потребувати спеціальних додатків. Вони виконують функцію ілюстративних матеріалів до положень, які були викладені в розділах роботи, або додаткових розробок, представлення яких

було неможливим через перевищення обсягу роботи або з інших міркувань.

Додатки повинні бути логічно пов'язані зі змістом та структурою наукової роботи.

Технічне оформлення роботи виконують згідно з існуючими нормами та правилами (див. **Додаток Л** «Вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи»).

Оскільки кваліфікаційна робота є науковим дослідженням, мовне оформлення тексту має відповідати головним вимогам наукового викладу. Для наукового тексту притаманний формально-логічний спосіб викладу матеріалу, смислова завершеність, цілісність і зв'язність. Об'єктивність викладення матеріалу забезпечується також і вказівками на джерело повідомлення чи певної думки. Під час написання тексту слід дотримуватися смислової точності та ясності викладу, правил і законів логіки та граматики, чітко аргументувати кожне твердження.

Структура роботи повинна відповідати її змісту. Виділення розділів, підрозділів, пунктів спрямоване на висвітлення головної ідеї та підпорядковане внутрішній логіці роботи. Слід стежити, щоб стрижнева ідея роботи не губилася десь у хащах розділів та підрозділів, а головна думка червоною ниткою пронизувала увесь текст.

У сучасній науковій літературі особовий стиль викладення матеріалу змінюється на безособовий: займенник “Я” не вживається, а займенник “ми” поступово виходить із ужитку. Безособовий стиль полягає у таких формулюваннях: “Можна вважати..., виявлено..., доведено..., розроблений комплексний підхід...”. Не рекомендують вживати слова та вислови “очевидно”, “загальновідомо”, “само собою розуміється”, які не відповідають науковому стилю мовлення. Особливо уважно слід ставитися до вживання термінів та категорій (наприклад, не плутати відчуття з почуттями, застосовуючи вислови “відчуття самотності”, “відчуття радості” тощо) [1].

РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ НАУКОВИХ РОБІТ

3.1. Терміни і процедура захисту

Згідно «Положення про кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (у новій редакції), затверджене наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 203/01-09 від 31.01.2025 року дипломні роботи повинні бути виконані і представлені на кафедру не пізніше як за два тижні до захисту.

Усі наукові роботи, що надійшли після офіційно встановленого терміну, можуть бути прийняті тільки за спеціальним розпорядженням завідувача кафедри чи за умови встановлення додаткових термінів здачі, які також визначає кафедра. Наукові роботи студентів, які мають академічну заборгованість, до захисту не допускаються.

Захист бакалаврських робіт відбувається на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії (ЕК).

Порядок захисту дипломних робіт визначений «Положенням про організацію освітнього процесу в ДВНЗ «УжНУ» і «Положенням про атестацію

здобувачів вищої освіти та екзаменаційну комісію УжНУ», які затверджені Вченою радою ДВНЗ УжНУ.

Передбачена наступна процедура:

1. Голова комісії або один із членів комісії оголошують захист, повідомляючи при цьому загальну кількість представлених робіт, наявність рецензій, процедуру захисту та склад комісії (за необхідності).

2. Студенту надається слово для захисту по темі роботи (4-5 хвилин, що відповідає 2-3 сторінкам машинописного тексту). Варто брати до уваги, що процедурі захисту наукових робіт властиві певні правила. Виступ розпочинається зверненням: «Шановні члени комісії, присутні. Дозвольте представити Вашій увазі роботу на тему: ..».

Сам виступ повинен містити:

- назву теми;
- обґрунтування актуальності роботи;
- визначення об'єкта, предмета, мети і завдань;
- коротку характеристику результатів дослідження;
- виклад ключових висновків.

Завершальні слова виступу: «Виступ завершено, дякую за увагу».

3. Головуючий пропонує членам комісії поставити студенту запитання щодо змісту роботи та виступу.

4. Після закінчення відповідей ставити студенту запитання можуть усі присутні. За кожне з поставлених запитань прийнято дякувати. Відповіді впливають на загальну оцінку роботи.

5. Слово надається науковому керівнику. За його відсутності присутніх знайомлять зі змістом відгуку або рецензії, звертаючи особливу увагу на зауваження.

6. Студенту пропонується дати відповідь по суті зафіксованих у цих документах зауважень.

7. Після захисту крайнього студента оголошується закрите засідання ЕК, де відбувається колегіальне обговорення оцінок і підводяться підсумки роботи комісії.

8. По закінченні закритого засідання студентів запрошують в аудиторію, де голова ЕК повідомляє результати захисту.

3.2. Оцінювання захисту наукових робіт

Визначальними критеріями при оцінюванні захисту студентом наукової роботи виступають:

- відповідність роботи встановленим вимогам;
- уміння студента представити роботу під час усного захисту;
- аргументованість відповідей на поставлені запитання та зауваження, викладені у відгуку чи рецензії.

У випадку незгоди з рішенням комісії студенту надається право подати апеляцію на ім'я голови комісії або завідувача кафедри з обґрунтуванням своєї незгоди. Розглядаються лише апеляції, подані в день захисту.

Процедура проведення захисту регламентована «Положенням про

організацію освітнього процесу в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» № 61/01-04.від 24.12.2020 р.

РОЗДІЛ 4. ТИПОВІ ПОМИЛКИ І НЕДОЛІКИ, ЯКІ СПОСТЕРІГАЮТЬСЯ В СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБОТАХ, І ЯКИХ ВАРТО УНИКАТИ

У процесі виконання наукової роботи слід уникати типових недоліків і помилок, які часто спостерігаються в курсових, бакалаврських чи магістерських роботах.

Помилки і недоліки, які стосуються змісту і оформлення наукової роботи:

- формальне описання актуальності теми дослідження, що не підтверджується переглядом наукових розробок з обраної теми;
- в окремих роботах не зазначено про соціальну значущість теми, вирішення якої має важливе значення для суспільства;
- аналітичний огляд наукових публікацій має форму анотованого списку і не відображає рівня вивченості теми;
- у деяких працях не визначено (або некоректно визначено) об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, не зазначено, якими методами користувалися дослідники;
- методи дослідження перераховуються без короткого й змістовного розкриття того, що саме (із завдань дослідження) досліджувалось тим чи іншим методом;
- не всі заявлені методи дослідження знаходять своє відображення в тексті роботи;
- у роботі висувається гіпотеза, але залишається невідомим, чи була вона доведена або спростована;
- теоретична частина дослідження носить переважно констатувальний характер, автори здебільшого обмежуються переліком відомих теорій і підходів без висловлення власної думки щодо них;
- надмірна кількість цитат учених (іноді не завжди коректних). При цьому не всі цитати супроводжуються посиланнями на авторів;
- перевантаженість загальновідомими визначеннями та тлумаченнями, що має вигляд доволі хаотичного набору різноманітних визначень та суджень;
- обмеженість емпіричної дослідницької бази;
- відсутність документального оформлення методики проведення дослідження;
- використання застарілих статистичних даних;
- у списку використаних джерел відсутні нові напрацювання з обраної проблеми;
- у деяких роботах помітний дисбаланс у бік літератури з психології, педагогіки, соціології, права, економіки та ін. за рахунок соціальної роботи;
- не завжди витриманий науковий стиль викладу матеріалу;

- стилістичні та орфографічні неточності, помилки в оформленні літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Важинський С.Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
2. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. [Чинний від 2016-04-03]. *Вид. офіц.* Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. URL: <http://oipopp.ed-sp.net/public/repository/dstu-8302-2015.pdf> (дата звернення: 25.08.2021).
3. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання.[Чинний від 2007-07-01]. *Вид. офіц.* Київ : Держспоживчстандарт України, 2007. URL: <https://library.khntusg.com.ua/poslugi/avtoram-i-vidavcyam/dstu-gost-712006-dstu-83022015> (дата звернення: 25.08.2021).
4. Закон України “Про Освіту”. Стаття 42 „Академічна доброчесність”. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3> (дата звернення: 25.08.2021).
5. Закон України про психіатричну допомогу. К. : Сфера, 2000. 50 с.
6. Партико Т.Б. Курс загальної психології: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 208 с.
7. Піддубна Н. Г., Зубцов Д.Е. Способи подання результатів психолого-педагогічного дослідження. Слов’янськ : СДПУ. 2004. 41 с.
8. Положення про академічну доброчесність в «Ужгородському національному університеті» № 409/01-17 від 03.03.2017 року.
9. Рекомендації EASE (Європейської Асоціації Наукових Редакторів) для авторів і перекладачів наукових статей, які повинні бути опубліковані англійською мовою. *Морфологія*. 2011. Том V, №1. С. 45-48.

ДОДАТКИ

Додаток А**Зразок заяви про затвердження теми кваліфікаційної роботи**

Зав. кафедри психології
проф. Михайлишин У.Б.
студента/ (ки) 4 курсу
ОС «Бакалавр»
денної форми навчання
(студента/ (ки) п'ятого курсу
ОС «Бакалавр»
заочної форми навчання)
факультету суспільних наук
спец. С 4 «Психологія»
ПІБ

Заява

Прошу затвердити тему моєї кваліфікаційної роботи бакалавра номер № «Назва теми» та призначити науковим керівником

(підпис)

Прізвище І.Б.

Додаток Б
Бланк завдань кваліфікаційної роботи

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

_____ факультет (інститут)
Кафедра _____
Спеціальність _____
Спеціалізація (предметна спеціальність) _____
Освітня програма _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри

« ____ » _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу

_____ (прізвище, ім'я, по-батькові здобувача)

1. Тема кваліфікаційної роботи: _____

затверджена на засіданні кафедри _____,

протокол № ____ від « ____ » _____ 20 ____ р.

2. Строк подання здобувачем завершеної кваліфікаційної роботи: « ____ » _____ 20 ____ р.

3. Перелік завдань, що підлягають опису та дослідженню (зміст розрахунково-пояснювальної записки):

4. Перелік графічного матеріалу (за необхідності):

5. Консультування роботи із зазначенням розділів

Розділ	Прізвище та ініціали консультанта	Завдання видав		Завдання прийняв	
		Підпис	Дата	Підпис	Дата

Додаток В**Зразок титульної сторінки**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ» НАЙМЕНУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТУ/ІНСТИТУТУ
Назва кафедри

ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я, ПО БАТЬКОВІ ЗДОБУВАЧА

НАЗВА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Шифр і найменування спеціальності

Найменування спеціалізації та/або предметної спеціальності (за наявності)

Назва освітньої програми

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня бакалавра (магістра)

Науковий керівник:

Прізвище, ім'я, по батькові

науковий ступінь, вчене звання

(посада)

Реєстрація _____
(номер)

« _____ » _____ 20 ____ р. _____
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

_____ (підпис) _____ (науковий ступінь, вчене звання, Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

« _____ » _____ 20 ____ р.

Рецензент _____
(науковий ступінь, вчене звання, Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Додаток Д
Зразок оформлення змісту роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАЗВА РОЗДІЛУ	6
1.1. Назва підрозділу	6
1.2.	
1.3.	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	
РОЗДІЛ 2. НАЗВА РОЗДІЛУ	
2.1. Назва підрозділу.....	
2.2	
2.3	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	
РОЗДІЛ 3. НАЗВА РОЗДІЛУ	
3.1 Назва підрозділу.....	
3.2.....	
3.3.....	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ	

Додаток Е
Приклади оформлення рисунків і таблиць

Рис. 2.2.4. Узагальнені результати дослідження у % за методикою діагностики стратегій поведінки у конфліктах за К. Томас.

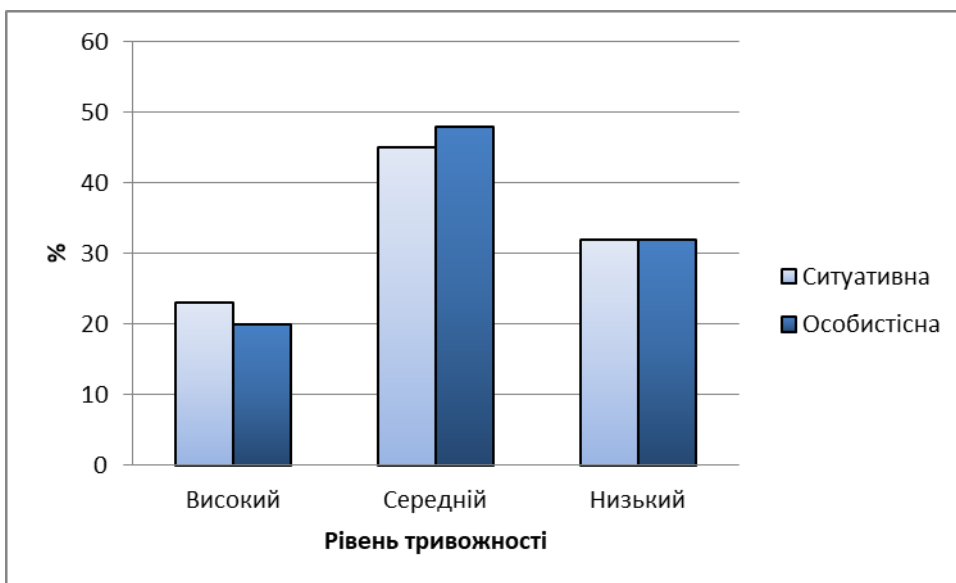

Рис. 2.2.6. Узагальнені результати дослідження у % за методикою діагностики рівня тривожності Спілбергер-Ханін.

Таблиця 2.3.

Рівень прояву моральних цінностей дошкільниками

Група	Рівень сформованості уявлень про моральні цінності (%)		
	1 (високий)	2 (середній)	3 (низький)
ЕК	17	57	26
КК	12	53	45

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	
1.1. Поняття тривожності та її особливості.....	
1.2. Комуникативна активність в підлітковому віці	
1.3. Вплив тривожності на комуникативну активність у підлітковому віці....	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	
2.1. Методи дослідження.....	
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів.....	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА СПРЯМОВАНА НА ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ В КОМУНІКАЦІЇ ПІДЛІТКІВ.....	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми.

Об'єкт дослідження.

Предмет дослідження.

Мета дослідження.

Завдання дослідження.

1.

2.

3.

Методологічні та теоретичні основи дослідження.

Методи та організація дослідження.

База дослідження.

Теоретичне значення.

Практичне значення.

Структура та обсяг наукової роботи.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА

КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Поняття тривожності та її особливості

1.2.....

1.3.....

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

2.1. Методи дослідження

2.2.....

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

РОЗДІЛ 3.

КОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА СПРЯМОВАНА НА ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ В КОМУНІКАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Додатки

Додаток А

Додаток Б

У додатки включають стимульні матеріали і таблиці з результатами

Рисунки у 2 розділ

Додаток 3

Приклад оформлення психокорекційної та розвивальної програми

Про програму 1-2 абзаци.

Мета**Завдання:**

- 1.
- 2.
- 3.....

Кількість учасників:**Тривалість заняття:****Форма роботи:****Очікувані результати:**

Таблиця - Психокорекційна програма для корекції страхів у дітей раннього підліткового віку

ЗАНЯТТЯ 1. «Що таке страх?»		
Мета	Хід заняття	Час проведення
Створення безпечного середовища, початкове розуміння природи страху.	<ul style="list-style-type: none"> • Організаційний момент: вітання, правила роботи в групі (довіра, повага, без осуду). • Бесіда: «Що таке страх?», «Чи корисний він?» • Вправа: «Знайомство з емоціями» — учні по колу називають емоції, які знають, і коротко описують ситуацію, коли це відчували. • Міні-інтерактив: створення постера «Страх — ворог чи друг?» • Рефлексія: «На що сьогодні звернули увагу?», малюнок емоції після заняття. 	<ul style="list-style-type: none"> • 40 - 45 хвилин
ЗАНЯТТЯ 2. «Розпізнай свій страх»		
ЗАНЯТТЯ 3. «Страх та моє тіло»		
ЗАНЯТТЯ 4. «Що реальне, що уявне»		
ЗАНЯТТЯ 5.		
.....		
.....		

.....
.....
.....
.....
.....
ЗАНЯТТЯ 12. «Який мій страх»

Примітка: Психокорекційна програма включас **10-12** занять

Додаток I

Приклад оформлення конспекту занять психокорекційної та розвивальної програми

Конспект занять корекційно-розвивальної програми

ЗАНЯТТЯ 1

Мета: Створення безпечного середовища, початкове розуміння природи страху.

Тривалість: 40 - 45 хвилин.

Форма роботи: групова, індивідуальна, парна.

Обладнання: ватман/плакат, фломастери, емоційні картки, аркуші для малювання, магніти/стікери.

Хід заняття:

1. Організаційний момент (5 хв)

Завдання: створити позитивну атмосферу довіри.

Психолог вітає учнів та каже: *«Сьогодні ми розпочинаємо цікаву подорож у світ емоцій. Протягом наступних тижнів ми дізнаємось, що таке страх, чому ми його відчуваємо, і як можна з ним дружити. Але для цього нам важливо, щоб у нашій групі всім було комфортно.»*

Правила роботи в колі (обговорення і запис на ватмані): поважаємо одне одного; говоримо по черзі; те, що сказано в колі — залишається в колі; слухаємо, не перебиваємо; маємо право мовчати.

Ритуал початку (опційно): учасники передають один одному м'яку іграшку або предмет-довіри (наприклад, "камінь сміливості") й кажуть коротко: «Я тут і готовий/готова почати» або просто: «Я готовий/а».

2. Актуалізація знань та перша бесіда (10 хв)

Бесіда з елементами мозкового штурму: психолог запитує: *«Що таке страх?», «Чи ви коли-небудь боялися?», «Чого саме ви боялися?», «Чи може страх бути корисним?»*

Очікувані думки учнів: *«Страх — це коли страшно», «коли темно», «щось може трапитись», «це погано», «він нас захищає»* тощо.

Психолог підсумовує: *«Страх — це емоція, яка допомагає нам бути обережними. Іноді він нас рятує, а іноді — заважає. Сьогодні ми дізнаємось більше про нього.»*

3. Вправа «Знайомство з емоціями» (7 хв)

Мета: згадати назви емоцій, розрізнати їх.

Хід вправи:

- Діти стають у коло.
- По черзі кожен називає одну емоцію і ситуацію, коли він/вона її відчував/ла. Наприклад: «Я відчував радість, коли отримав подарунок.» «Я боялась, коли загубилась у магазині.»

Психолог додає: *«Усі емоції потрібні. Страх — одна з них. І він не завжди наш ворог.»*

4. Міні-інтерактив «Страх — ворог чи друг?» (10 хв)

Матеріали: ватман з написом посередині «СТРАХ», фломастери.

Хід: вчитель/психолог ділить ватман навпіл. Ліворуч — «Страх як ворог», праворуч — «Страх як друг». Учні по черзі називають, чим страх може бути «поганим» і «корисним», а ведучий записує на ватман. Приклади: ворог: заважає відповідати, через нього соромно, не дає спати, друг: попереджає про небезпеку, змушує бути обережним, зупиняє перед помилкою. *«Уявіть, що страх — це сигнал: він хоче нас про щось попередити. Але ми повинні навчитися його слухати правильно.»*

5. Рефлексія (10 хв)

Вправа «Емоція після заняття»: Кожному учневі дається картка або аркуш з обличчям (або вони самі малюють обличчя з емоцією). Завдання: намалювати, яку емоцію зараз відчуваєш, або позначити її у вигляді кольору. Діти коротко озвучують свої відчуття: «Я відчуваюся спокійно», «Мені цікаво», «Я трохи хвилювався на початку, але вже ні.»

Психолог дякує всім: *«Ви сьогодні були дуже уважні, сміливі, відкриті. Це тільки перший крок — і він був чудовий!»*

Додаток К

**Приклади оформлення бібліографічного опису у
списку використаних джерел з урахуванням
Національного
стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне
посилання. Загальні положення та правила
складання»**

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дичківська О. О. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Київ : ДІА, 2018. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Історія України. Львів, 2017. 153 с. 3. Лазор О. Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2003. 542 с. 4. Ваш О. М. Етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 104 с. 5. Гурманова Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : ЦУЛ, 2017. 193 с.
Два автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мартиненко З. Е., Макар І. В. Управління підприємством: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2017. 296 с. 2. Палеха В. І., Карпова П. В. Менеджмент організацій : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 120 с. 3. Білоус С. І., Корнійчук В. П. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2016. 176 с. 4. Мороз І. С., Василенко Н. Ю. Маркетинг : конспект лекцій. Київ : Молодь, 2016. 102 с. 5. Вердіна С. А., Волков А. А. Контролінг : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с. 6. Вердіна С. А., Волков А. А. Контролінг : навч. посіб. Вид. 3-тє., переробл. та допов. Херсон, 2017. 212 с.
Три автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тарнавська Г. Я., Марценюк Н. С., Герасимова Т. М. Фінанси : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2017. 412 с. 2. Пустовенко В. В., Максименко І. Л., Яким А.С. Безпека життєдіяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2017. 348 с.
Чотири автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інновації : навч. посіб. / Гуревич Д. Т., Чекан О. С., Грибан О. М., Макарова В. В. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 389 с. 2. Вища математика : конспект лекцій / Ткачук Т.С. та ін. Київ, 2015. 82 с.
П'ять і більше авторів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операційний менеджмент : підручник / С. М. Поплавська та ін. Київ : ЦУЛ, 2011. 267 с. 2. Охорона праці : навч. посіб. / О. І. Подольська та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2017. 264 с. 3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : станом на 10 жовт. 2017 р. / К. І. Мягченко та ін. ; за заг. ред. І. М. Ливанова. Київ : ЦУЛ, 2017. 428 с.

Автор(и) та редактор(и)/упорядники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Веретенко В. В. Міжнародний маркетинг : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Марценюка. Київ, 2015. 374 с. 2. Бутенко М. П., Качур В. П., Петренко С. В. Психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Дутко. Київ : ЦУЛ, 2017. 332 с.
Без автора	<ol style="list-style-type: none"> 1. 30 років історичному факультету: історія та сьогодення (1986-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. В. В. Черепані. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 340 с. 2. Етнографія : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Гарапка; уклад. А. І. Гарапка. Київ : ЦУЛ, 2018. 320 с. 3. Міжнародні відносини : монографія / за ред. М. А. Березовського. Київ : ЦУЛ, 2016. 162 с. 4. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: П. О. Бедрія, О. О. Петренка. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. 5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Тарнавського. Київ : ЦУЛ, 2016. 186 с. 6. Підготовка фахівців у ВНЗ в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Мукачево, 4-5 жовт. 2018 р. Мукачево : МДУ, 2018. 226 с. 7. Освіта в Україні: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Марценюк (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2017. 319 с. 8. Товарознавство / упоряд. В. Олексик. Київ, 2014. 804 с.
Багатотомні видання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Енциклопедія рослин / редкол.: І. М. Деркач та ін. Київ : ЦУЛ, 2016. Т. 8. 812 с. 2. Безруков В. Д. Поэзия : в 2 т. / ред. изд.: Л. Г. Мороз, А. Г. Мягченко; авт. вступ. ст. А. В. Сипина. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницького, 2016. Т. 2. 206 с. 3. Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь: НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницького, 2017. Т. 1. 382 с. 4. Бюджетна система України: історія, стан та перспективи : у 3 т. / Акад. прав. наук України. Львів : Право, 2012. Т. 2 : Бюджетний менеджмент / заг. ред. Ю. П. Бубряка. 476 с. 5. Кучеренко Н. П. Казначейська справа : в 6 т. Київ : Право, 2016. Т. 3 : Контроль у системі Державного казначейства. 432 с. 6. Дендрофлора України. В 12 т. Т. 2. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Вип. 1. Покритонасінні / Л.І. Перхоменко. Київ : Наукова думка, 2012. 200 с.
Автореферати дисертацій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Петров О. Г. Музикотерапія : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 12.00.06. Київ, 2009. 40 с.
Дисертації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Петрук Л. А. Дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Львів, 2004. 140 с. 2. Винниченко О. М. Контроль соціально-економічного розвитку промислових підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2018. 344 с.

<p>Законодавчі та нормативні документи</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с. 2. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ : Право, 2017. 93 с. 3. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2016. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. 4. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536. 5. Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2018). 6. Питання соціального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2017 р. № 1060. <i>Офіційний вісник України</i>. 2018. № 5. С. 430–443. 7. Про інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2019-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2018 р. № 43/2018. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2018. 23 лют. (№ 35). С. 10. 8. Про затвердження Вимог до оформлення кандидатської дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2018 р. № 50. <i>Офіційний вісник України</i>. 2018. № 25. С. 139–141. 9. Інструкція щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги : затв. наказом М-ва. праці та соц. політики від 19.09.2006 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2006. 19 верес. (№ 18). С. 15–16.
<p>Архівні документи</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лист Голови Спілки «Первоцвіт» Г. Ф. Петренка на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Поповича щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71.
<p>Патенти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зернозбиральний комбайн: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. 2. Спосіб лікування гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
<p>Препринти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Марченко М. І., Кополович А. Д., Яким Б. М. Про точність визначення радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1). 2. Федорченко Б. А., Смотрич В. Н. Радиационное повреждение материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).
<p>Стандарти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. 3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ;

	ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Каталоги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прокопенко І. П. Каталог растений для работ по екодизайну / Донец. ботан. сад НАН України. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с. 2. Історична спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Петров, О. В. Олійник. Харків, 2000. 64 с. 3. Пам'ятки історії та мистецтва Закарпатської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Петрик та ін.; Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. іст. музей. Ужгород, 2003. 160 с.
Бібліографічні покажчики	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боротьба з злочинністю: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 3 / уклад.: О. В. Куріпта, відп. за вип. Н. М. Щур; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 60 с. 2. Іван Марченко : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Петрик. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 9).
<p>Аналітичний бібліографічний запис Складова частина видання (глави, розділу, статті)</p> <p>розділовий знак «дві навскісні риски» («//») можна замінювати крапкою, а відомості про документ (його назву), виділяти шрифтом (наприклад, <i>курсивом</i>).</p>	
Частина видання: книги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Петренко М. А. Международное право и роль Конституционного Суда Украины // Максим Петренко: право як буття вченого : зб. наук. пр. до 60-річчя проф. М. А. Петренко / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. К., 2009. С. 477–493. 2. Якса А. П. Економічна політика держави. <i>Двадцять п'ять років з економічним правом</i> : вибрані праці. Харків, 2017. С. 205–212. 3. Корнійчук Т. О. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності. <i>Педагогіка</i> : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Корнійчука. Київ, 2017. С. 195–197.
Частина видання матеріалів конференцій (тези доповіді)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лалак Н. В. Шляхи підвищення мотивації молодших школярів до навчання // Ановані результати науково-дослідної роботи інституту педагогіки за 2011 рік : збірник тез повідомлень. Київ, 2012. С.202–203. 2. Максименко Д. В. Методи оперативної діагностики виробничої діяльності підприємства // Зростання ролі бухгалтерського обліку в сучасній економіці : збірник тез та доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 лютого 2013 р.) / відпов. за випуск Мельничук Б.В. Київ, 2013. С.331–335. 3. Цехмістров І. І., Перець І.П. Про бюджет. <i>Дослідження проблем в Україні очима молодих вчених</i> : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53.
Частина довідкового видання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Павлик І. М. Право інтелектуальної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 683. 2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. <i>Основи педагогіки освіти</i> : словник термінів / за ред.: Т. О. Дмитрука, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55.
	<ol style="list-style-type: none"> 3. Попович Н.І. Початкова освіта // Педагогічна енциклопедія. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.

<p>Частина видання: продовжуваного видання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Куцінко Т. О. Адміністративне законодавство України: реалії та перспективи формулювання // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46. 2. Безруков С. А., Хмельов А. А. Дослідження циліндричних оболонки. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159. 3. Хорошилова С. А., Малафіїк Л. О., Хмельов А. А. Моделювання складеної конструкції за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.
<p>Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кучеренко О. О. Конституційні права людини і громадянина // Часопис Київського університету права. 2007. № 4. С. 88–92. 2. Коваль Л., Коваль П. Переваги дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5. 3. Bletska D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2017. Vol. 18, No 2. P. 109–118.
<p>Електронні ресурси</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Україна очима дітей : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017). 2. Хміль А. А. Функції державної служби за законодавством України // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsei.org.ua/5_2017/32.pdf. 3. Хміль І. О. Шляхи подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2016. № 3. – С. 20–27. – URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017). 4. Куцкір Я. С., Махно Б. А., Борислав С. Г. Трансформація науково-педагогічної системи України протягом 90-х років ХХ століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.

Вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи**➤ Загальні вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи**

Оформлення кваліфікаційної роботи має відповідати загальним вимогам до наукових робіт. Роботу друкують на аркушах білого паперу формату А4 на одному боці аркуша через півтора інтервали. Розмір шрифту 14 пт. Поля: зліва – 30 мм, справа – 15 мм, зверху і знизу по 20 мм.

Робота подається до захисту у переплетеному вигляді. Текст кваліфікаційної роботи повинен бути стислий, точний та логічно послідовний. Текст викладають, дотримуючись норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, необхідний для службових документів. Потрібно користуватися усталеною лексикою, наявною в академічних словниках, дотримуватися прийнятої наукової термінології, умовних символів та скорочень.

➤ Оформлення розділів (підрозділів)

Текст основної частини поділяють на розділи, а при потребі ще й на підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «АНОТАЦІЯ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапку в кінці заголовку не ставлять. Якщо заголовок складається з кількох речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів та підпунктів також друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.

Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки (крім підрозділів і пунктів та підпунктів). Не допускається розташування назв розділів, підрозділів, а також пунктів і підпунктів у нижній частині сторінки, якщо після неї міститься лише один рядок тексту. Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати трьом інтервалам.

➤ Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, додатків, рисунків, таблиць подають арабськими цифрами без знаку №. Нумерація сторінок роботи має бути наскрізною і проставлятися у правому верхньому куті аркуша без крапки. Першою сторінкою є титульний аркуш, який входить до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставиться.

Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», без крапки та (можна з нового рядка) друкують заголовок розділу великими літерами. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. Наприкінці номера підрозділу крапка не ставиться. Наприклад: «2.3»

(третій підрозділ другого розділу). У тому ж рядку зазначають за-головок підрозділу. Наприкінці заголовка крапки не ставлять.

➤ **Вимоги до оформлення ілюстрацій, таблиць, формул та додатків**

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки, тощо) потрібно розташовувати безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. На всі ілюстрації повинні бути по-кликання у тексті. Ілюстрації повинні мати назву, яку розташовують безпосередньо під зображенням. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисуночний надпис). Ілюстрації позначаються словом «Рисунок...», яке разом із назвою ілюстрації розташовують після пояснювальних даних. Ілюстрації потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведе-них у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад, другий рисунок третього розділу позначається як «Рисунок 3.2» або «Рис. 3.2». Покликання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, на-приклад, (див. рис. 1.2). Якщо ілюстрації створені не автором роботи, необхідно зробити певні покликання, дотримуючись вимог чинного законодавства щодо авторських прав. Наприклад:

Рис. 3.1. Програмні документи у сфері євроінтеграційної політики України *Джерело*: Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248115804

Таблиці. Цифровий матеріал здебільшого оформлюють у вигляді таблиць. Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше або на наступній сторінці. На всі таблиці повинні бути покликання у тексті. Таблиці потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу (за винятком додатків). Номер таблиці складається з номера розділу й порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою. Наприклад: друга таблиця третього розділу позначається як «Таблиця 3.2». Слово «Таблиця» вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці. Якщо таблиця переходить на наступну сторінку, то над іншими частинами пишуть «Продовження таблиці» або «Кінець таблиці» із зазначенням номера. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над нею і друкують симетрично до тексту. Назву починають з великої літери і не підкреслюють. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. Таблицю з великою кількістю колонок можна ділити на частини і ро-зміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. На всі таблиці повинні бути покликання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: (... у табл. 1.2). У повторних покликаннях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», на-приклад: (див. табл. 1.3).

Формули розташовують безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються, посередині рядка. Формули у тексті слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу. Номер формули складається з номера розділу й порядкового номера формули, відокремлених крапкою. На-приклад: третя формула першого розділу позначається як (1.3). Номер формули вирівнюють

по правому краю рядка. Пояснення значень кожного символу й числового коефіцієнта потрібно давати з нового рядка. Перший рядок пояснень починають з абзацу словом «де» без двокрапки. Покликання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад:... у формулі (2.1).

У **додатках** розмішують матеріал, який не може бути послідовно розташований в основній частині через великий обсяг. Додатки потрібно оформлювати як продовження рукопису на подальших сторінках, розташовуючи відповідно до появи покликань на них у тексті. Додатки повинні мати спільну з рукописом наскрізну нумерацію сторінок. Додатки позначають послідовно великими літерами українського алфавіту. Не використовують літери Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. Додатки, наведені у цьому посібнику, можуть слугувати зразком їх оформлення. Якщо у тексті лише один до- даток, то він літерою не позначається.

➤ *Загальні правила цитування та покликання на використані джерела*

При написанні кваліфікаційної роботи здобувач вищої освіти повинен вказувати на джерела, звідки взято ідеї, висновки, задачі, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі покликання дають змогу відшукати документи, перевірити достовірність відомостей про цитування документа, забезпечують необхідну інформацію про нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Рекомендовано використовувати останні видання.

Використовувати праці інших авторів можна шляхом цитування, перефразовування або узагальнення. У разі покликання на структурні елементи самої роботи зазначають відповідно номери розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, позицій переліків, рисунків, формул, рівнянь, таблиць, додатків. Наприклад, потрібно використовувати такі вирази: «у розділі 4», «див. 2.1», «відповідно до 2.3», «(рисунок 1.3)», «відповідно до таблиці 3.2», «згідно з формулою (3.1)», «у рівняннях (1.23) – (1.25)», «(додаток Г)» тощо.

Покликання на джерела розміщують у тексті в квадратних дужках, наприклад: [11, с. 34], де «11» – номер джерела у списку використаних джерел, на яке покликається автор, а через кому вказано номер сторінки, на якій розміщено цитований текст. У разі використання запозиченого матеріалу без покликання на автора та джерело кваліфікаційна робота вважається плагіатом і не допускається до захисту.

Коли текст дослідження перевантажений цитатами і суцільними по- кликаннями, відсутні авторські міркування, то робота набуває характеру компіляції. Елементи компіляції допустимі для кваліфікаційної роботи бакалавра.

Помилковим вважається цитування, що має покликання на джерело, яке такої інформації не містить. Неприпустимою є фальсифікація – підробка або зміна вихідних даних з метою доведення правильності висновку (гіпотези тощо), а також умисне використання неправдивих даних. Науковий етикет потребує точно відтворювати цитований текст, не до- пускати, щоб найменше скорочення наведеного витягу спотворювало зміст, закладений автором.

Пряме цитування конкретного джерела не повинно перевищувати 1–2 абзаців. Кількість прямих цитат на одній сторінці роботи, як правило, не повинна перевищувати 2–3. Не потрібно подавати цитати у висновках.

Загальні вимоги до цитування такі:

1. Текст цитати починається і закінчується лапками та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий».
2. Цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається.
3. Кожна цитата обов'язково супроводжується покликанням на джерело.
4. При непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні покликання на джерело.
5. Цитування не повинно бути надмірним або недостатнім.
6. Якщо автор роботи виділяє деякі слова, то робиться відповідне застереження, наприклад: (курсив мій), (підкреслено мною).